

medresa I VRIJEME

VAHID FAZLOVIĆ

On (Allah) daruje znanje kome hoće, a onaj kome je znanje darovano darovan je blagom neizmjenim. A shvatiti mogu samo oni koji su razumom obdareni. (Kur'an, 2,269.)

Islamski autor S. H. Nasr, pišući o ovoj temi, ustvrđuje: “Bog reče Poslaniku: *Čitaj!* i s tom riječju poče silaženje Božije poruke. Od velikog je značaja to što je prva riječ koja je objavljena bila *čitaj*, pa je zato vrhovni simbol u islamu knjiga.” Posljednji poslanik Muhammed, a.s., najvjerodostojnije je pretočio u život univerzalna znamenja Božije knjige. Poslanik islama, a.s., za relativno kratko vrijeme je otvorio više odgojno-obrazovnih punktova u Medini. Pretpostavlja se da je za njegova života organizirano djelovalo devet školskih centara (medresa), po jedan uz svaku džamiju. Istražujući ovo pitanje, dr. Omer Nakičević naglašava da su svi odgojno-obrazovni centri u Medini postali

modelom kasnije nastalim islamskim školskim institucijama (medresama). Razumijevajući da su nauka i obrazovanje najviši ideal u islamu, jer generiraju ljudski duhovni i misaoni progres, muslimani su u cijelom srednjovjekovnom razdoblju (1000 godina!) u svojim rukama držali primat kulturnog i obrazovnog razvoja. Tako su jedino muslimani u razdoblju takozvanog srednjeg vijeka čuvali i razvijali filozofsku, teološku i teozofsku misao, te su upravo oni na kulturno-civilizacijskoj ravni povezali staru i novu povijesnu epohu. Svi narodi koji su se islamom oplemenili u prvom su redu svoje vrijednosti i identitet osigurali i sačuvali duhovnom i intelektualnom snagom, koju su crpili unutar odgojno-obrazovnih institucija, medresa.

Kulturno-prosvjetna tradicija Bošnjaka opečaćena je nepretrgnutom misijom bosanskih medresa u proteklih skoro pet stotina godina. Plodotvorni rad

medresa predstavlja životni sukus muslimanskog bošnjačkog džemata i neiscrpno vrelo njegove vitalnosti. Ova spoznaja nas je kroz prošlo vrijeme snažno poticala da odgovorno i sustavno pristupamo adekvatnom uspostavljanju svih bitnih pretpostavki za misiju medrese: programsko-koncepcijske, kadrovske, organizacione i materijalne (vakufske). Naši najveći vakifi i alimi su stoljećima polagali neizmjenju pažnju kako bi se situirale sve ove navedene pretpostavke, s ciljem da medresa primjereno odgovori na sve izazove u datom kontekstu prilika u kojima je djelovala.

Uloga medrese danas nije ništa manje značajna nego u prošlosti. Naš narod od ove obrazovne ustanove u ovom povijesnom trenutku očekuje veoma mnogo. Bošnjaci su iskazali svoju punu zrelost u razumijevanju uloge medrese kada su se u teškim godinama agresije na Bosnu i Hercegovinu odlučno

opredijelili da se rekonstruira rad pet bosanskih medresa. U svim našim sredinama u kojima su se od 1992. do 1994. god. obnovili temelji ovih institucija, jednodušno su dali doprinos našim džemati i bošnjačka inteligencija. Ova kolektivna privrženost Bošnjaka našim medresama zorno svjedoči o njihovoj čvrstoj sudbinskoj povezanosti s njima. Kod nas se medresa nikada nije poimala samo kao jedna od srednjoškolskih ustanova, već kao kuća velikog umnog, a, nadalje, moralno-duhovnog potencijala.

Osvjedočena i dokazana povijesna uloga medrese za sudbinu našeg naroda obavezuje svaku, pa i ovu našu generaciju, na krajnje ozbiljan prilaz u osiguranju i osmišljavanju svih vitalnih predispozicija za njenu misiju.

Stoga je sasvim razložno očekivati da islamska i šira društvena zajednica pokažu dužno razumijevanje ovovremene i buduće uloge medrese. Od društva i države se, s velikim pravom, očekuje da Islamskoj zajednici vrati vakufsku imovinu, kako bi se pored drugih brojnih potreba, u prvom redu, stekla optimalna materijalna osnova za rad medresa. Vidljivo je da Islamska zajednica danas ulaže velike napore s ciljem da se afirmira islamsko obrazovanje, od mekteba i škole do najviše razine obrazovanja, ali medrese predstavljaju najznačajniju, kontinuiranu formu ovog procesa, te ih odlučnije treba staviti u fokus interesiranja.

Ipak, ova zadaća danas pona-

jprije stoji pred muderrisima naših medresa, kao neposrednim nosiocima emaneta odgoja i obrazovanja mlade ličnosti, koja će u sebi, u duhu potreba i zahtjeva vremena, moći integrirati islamsko-etičke i intelektualne vrijednosti. U tom pogledu, neprolazne vrijednosti je oporuka koju nam je podario vizionarski duh Gazi Husrev-bega, da se u Medresi izučava "sve što bude potrebno s obzirom na običaj i mjesto".

Danas Bošnjaci imaju osam medresa, šest u Bosni i Hercegovini i po jednu u Sandžaku i Hrvatskoj. U ovim ustanovama je angažirana velika većina od ukupnog broja kadrova Islamske zajednice akademskog profila. Ako pojednostavljeno sudimo, imajući ovu činjenicu na umu, u medresi bi trebalo biti najbolje organiziran, osmišljen i najproduktivniji rad. U vezi s onim što je naprijed kazano, preispitujući se u našoj vlastitoj odgovornosti, kanim naznačiti neka bitna pitanja iz djelokruga rada medresa u našem vremenu.

Sve naše medrese danas, sa veoma malim odstupanjima, primjenjuju nastavni plan i program koji je izveden iz Konceptije Gazi Husrev-begove medrese. Izradila ga je grupa profesora ove ustanove, uz konsultacije sa Fakultetom islamskih nauka. Svaka od ovih obrazovnih ustanova iza sebe ima najmanje pet godina iskustva u primjeni ovog nastavnog koncepta, pa je danas moguće i nužno pristupiti temelji-

toj kritičkoj valorizaciji rada medresa. Ovom prilikom bih želio sa žaljenjem podsjetiti da nismo ostali dosljedni smjernicama Prvog savjetovanja nastavnika medresa iz augusta 1997. god., koje je organizirao Rijaset Islamske zajednice u BiH, od kada, evo, već dvije i po godine, nismo sistematski na zajedničkom nivou pristupali sagledavanju nastavno-odgojnog rada u medresama. Prema mogućem uvidu, rezultati rada u našim medresama u naznačenom periodu nisu dostigli željeni i očekivani stupanj. Nisam sklon razloge za ovakvo stanje tražiti u kompleksnoj strukturi nastavnog plana, bez obzira na to što je on veoma zahtjevan za nivo četverogodišnjeg školovanja jednog učenika. Smatram da ovaj nastavni konceptijski okvir korespondira sa ciljevima koje danas Islamska zajednica treba postaviti pred medresu.

Svakako, ne treba sporiti da bi bilo opravdano određene promjene uzeti u obzir i kada se radi o strukturi nastavnih predmeta i područja i ovo je po redoslijedu u pristupu generalnoj analizi prva stvar. Razložno je, naprimjer, određenim nastavnim predmetima dati fakultativni status, zatim izvršiti preraspodjelu broja sati u sedmičnoj realizaciji u korist ili na uštrb pojedinih nastavnih predmeta, profilirati nastavne sadržaje i osloboditi ih od eventualnog viška i sl.

Međutim, ako bismo se složili da je naš strateški cilj da se na

medresi danas izučavaju sve nauke koje predviđa aktuelni nastavni koncept, te da smo, tako, na tragu kontinuirane potrebe da se ova ustanova situira u vrijeme i prostor, a istovremeno želimo daleko bolje rezultate u radu, onda je sasvim uputno razloge za bolje rezultate potražiti na području primjene i realizacije ovog koncepta. Dakle, ukoliko kanimo da na temelju ove perspektivne i našem vremenu primjerene nastavne koncepcije ostvarimo rezultat, koji ova ključna komponenta svake edukacije nudi, nužno je da i druge bitne preduvjete valjano razriješimo. Među najvažnije spadaju: metodologija i tehnologija u nastavi, organizacija nastave (u našim okolnostima cjelodnevnog vremena), stručne i druge mogućnosti učitelja te psihčke i intelektualne predispozicije učenika. U ovom pogledu bi bilo značajno uzeti u obzir postignuta iskustva i na Istoku i na Zapadu. Očigledno je da se u jednom ovakvom osvrtu ne može ni dotaći većina elemenata vezanih za pitanja konkretnog nastavnog procesa, ali je, svakako, moguće u ovoj prilici ona koja su gore pobrojana makar kratko razmotriti.

Veoma je izvjesno da bi se efikasnost u našem nastavnom procesu mogla podići na kudikamo višu razinu, ako bismo u većoj mjeri akceptirali savremena pedagoška iskustva. Etička dimenzija muderrisa medrese u njihovom radu je neupitna i zato su

oni u narodu posebno cijenjeni ljudi. Dakle, o ovom pitanju nema potrebe šire govoriti, ali stručne, pedagoške i metodičko-didaktičke mogućnosti i vještine naših nastavnika trebaju se i moraju permanentno nadograđivati. Poznato je da je među predavačima u medresi znatan broj onih koji su izravno sa fakulteta uključivani u odgojno-nastavni rad, jer smo u fazi istovremene obnove rada više medresa imali intenzivnu potrebu za kadrom. Prema tome, jasno je da ti nastavnici nisu mogli doći sa pedagoškim iskustvom, a, najčešće, i na njihovim fakultetima pedagoške discipline nisu zauzimale značajnije mjesto. Otuda se nameće krucijalno važnom potreba kontinuirane izobrazbe našeg nastavnog kadra u ovom području. Stručni seminari, savjetovanja, kvalitetna stručna literatura i časopisi, programi studijskih posjeta radi razmjene i sticanja novih iskustava i dr. nastavnicima mogu neslućeno mnogo pomoći na planu stručnog i pedagoškog usavršavanja. Čak i oni kadrovi koji su već dugo u nastavnom radu, a u medresama je i takvih popriličan broj, imaju izrazitu potrebu da svoj stručni rad unapređuju.

Ako, pak, generalno sagledamo stanje u našem obrazovanju, nije teško primijetiti da je ono u mnogim aspektima na prekretnici, te je nužno u doglednom vremenu definirati njegove bitne odrednice za budućnost. Dakle, pored brojnih teških okolnosti u

našoj društvenoj stvarnosti, posebno onih materijalnog karaktera, mi moramo u sebi naći duha i vitalnosti da poziv učitelja bude efikasan.

Edukacija nije statičan fenomen. Ona je "živ proces", te sto-

ga zahtijeva od onoga kome se daje u povjerenje da potpuno kompetentno tim procesom upravlja. Moglo bi se smatrati veoma važnim da smo kao nastavnici bolje upućeni u rezultate teorijskog i empirijskog istraživanja u domeni edukacije, po kojima se, naprimjer, strategija učenja danas želi zasnivati na aktivnom ponašanju učenika u nastavi, zatim se zagovara simetrična komunikacija u kojoj nijedna strana (učitelj ili učenik) ne dominira. Zahtijeva se naročito vođenje računa o količini materije koja se prenese učeniku na jednom satu. Jer, “u velikoj želji da se nauči mnogo, u stvarnosti se postiže malo. Valjanost učenja nakon što se količinom građe pređe kritična tačka, drastično opada, te ova vrsta presije na učenika počinje gušiti njegovu ličnost.” (Jelavić, 1998.) Jedna kineska poslovice u tom smislu nalaže “ne mnogo već na mnogo načina”. Dakle, neophodno je u nastavi voditi računa o kombiniranoj primjeni nastavnih metoda (verbalne, vizuelne, praktične). Ovakve i mnoge druge važne pedagoške smjernice mogu, doista, biti od velikog značaja u nastavnom radu.

Također je bitno potcrtati važnost primjene tehničke komponente u realizaciji nastave. Pitanju mogućnosti praktične nastave za popriličan broj nastavnih predmeta u medresi (jezici, prirodno-matematičke znanosti) treba dati prioritetan tretman. Ova pretpostavka može značajno

pridonijeti lakšem i efikasnijem radu učitelja i učenika.

Sljedeće važno pitanje koje traži ozbiljno razmatranje jeste dnevna organizacija učeničkih aktivnosti u medresi. Kvalitetnom reorganizacijom prijednevnog nastavnog rada i svih popodnevnih aktivnosti učenika, njihov rad bi se mogao učiniti mnogo produktivnijim, a život u internatu korisnijim i atraktivnijim. U anketi koja je provedena u jednoj našoj medresi učenici starijih razreda su ustvrdili da ih postojeća shema dnevnih aktivnosti u medresi nedovoljno aktivira da izraze sve svoje radne i kreativne sposobnosti.

Presudno pitanje na putu ostvarivanja ukupnog željenog rezultata u medresi danas jeste pitanje sa kakvim se psihičkim i intelektualnim profilom učenici u nju upisuju. To će u budućnosti zavisiti od dva fakta: kakav je kvalitet ukupnog broja kandidata za upis, te koncepta i procedure prijemnog ispita. U ovom pogledu, pred nama se postavlja veoma ozbiljna pitanja. Dosađa nismo mogli biti zadovoljni ne samo kvalitetom nego ni brojem kandidata za upis u medresu, pogotovo u pojedinim našim sredinama u kojima je on bio ispod kritične tačke. Stoga je od velike važnosti da se o našoj medresi u javnosti mnogo više zna kao o školi koja učeniku pruža mogućnosti da izgradi plemenitu ličnost i stekne pretpostavku za perspektivne planove za život. Na ovom mjestu je posebno bitno

potcrtati da sadašnji nastavni plan i program medrese podrazumijeva učenika moćnog intelektualnog potencijala. Samo kvalitetna korelacija svih ovih faktora nas može dovesti do postavljenog cilja. Zato se moraju posebna pažnja i odgovornost usmjeriti prema koncepciji i proceduri prijemnog ispita za upis učenika u medresu. Iz svake greške na ovom nivou proizlaze nesagledive posljedice u nastavnom radu. Ovaj kontekst zahtijeva da se potencira intelektualna dimenzija učenika, što ne znači da se previda moralni aspekt njegove ličnosti. Nama je, doista, moguće primijeniti korektna i egzaktna mjerila u ocjeni intelektualnih i psihostrukturnih svojstava kandidata, i to je nužno učiniti, a poznato je da se sveukupnim aktivnostima u medresi, a posebno kroz specijalizirani odgojni rad nastoji izgrađivati moralno-odgojna ličnost.

Želja nam je da u razmatranju tretiranih pitanja zaključimo da je danas nužno uzeti u obzir potrebu za novim profilom svršenika medrese iz čega logično proizilazi naša odgovornost naspram adekvatnog profila kandidata za upis i učenika medrese.

Stoga je, uz uvažavanje određenih tradicionalnih obrazaca po kojima je medresa posebno prepoznatljiva, potrebno i nužno u domenu naznačenih pitanja odlučnije pristupiti i naš rad reformirati. **m**